

Dragan Božič

Vas Čurug leži v jugovzhodni Bački, na desnem bregu stare struge Tise. Leta 1927 je Đoka Česarov pri kopanju zemlje na svojem vrtu naletel na dragocene predmete, katerih del je prodal Narodnemu muzeju v Beogradu. Muzejski kustos Jozo Petrović se je odpravil v Čurug, da bi zbral natančnejše podatke o odkritju in si ogledal mesto najdbe. Ugotovil je, da so bili vsi predmeti najdeni skupaj, 1,20 do 1,50 m globoko, in da se jih še nekaj nahaja pri posameznih vaščanih. Kasneje so tudi ti predmeti prišli v Narodni muzej (sl. 5).

Najdeni predmeti so iz srebra, brona, kamna, jantarja in stekla. Iz srebra so izdelane štiri fibule, šest zapestnic, pet uhanov in trije prstani, iz brona pa sedem fibul, pas in dve palčki. Od ogrlice so se ohranile dve kamniti, sedem jantarnih in dve stekleni jagodi. Glede na to, da je do najdbe prišlo naključno, da je bila nestrokovno izkopana, in da je bil del predmetov raznesen, ni verjetno, da so se ohranili vsi predmeti, ki so bili skupaj zakopani. To se vidi tudi po tem, da so se od treh bronastih fibul in dveh srebrnih uhanov ohranili le deli, od bronastega pasu samo posamezni odlomki, pa tudi jagod je nenavadno malo.

Najdba iz Čuruga je bila v strokovni literaturi že velikokrat obravnavana. Običajno jo imajo za zakladno najdbo. Zapisana pa je bila tudi že domneva, da gre za pridatke bogatega groba. Zakladni najdbi v prid bi govorilo to, da so bile v Bosni (Štrpci) in severozahodni Bolgariji (Bukjovci, Vladinja) odkrite zakladne najdbe iz istega časa s podobno vsebino – izključno z nakitom in s kovinskim posodjem. Res pa bi šlo lahko tudi za pridatke bogatega ženskega groba. Za primer naj navedem tri take grobove iz istega časa. Grob iz Velike pri Slavonski Požegi, odkrit šele pred nekaj leti, je vseboval kar trinajst bronastih fibul, tri bronaste in dve srebrni zapestnici, srebrn prstan, keramično vretence in številne jagode iz jantarja in stekla. Pokojnici, pokopani v dvojnem grobu na gredi Nikole Šokića v Donji Dolini, so priložili osem bronastih fibul, ogrlico iz triinosemdesetih steklenih jagod, železen nožič in keramično skledo (sl. XI). V dvojnem grobu iz Ždanca v Skopju so poleg orožja in kovinskih posod našli nakit, ki ga je nosila v tem grobu pokopana ženska. Gre za osem srebrnih fibul, štiri srebrne uhane,

dve igli iz brona in ogrlico, od katere se je ohranilo šestintrideset jagod iz jantarja in stekla (sl. 30). Po vsem tem ni izključeno, da najdba iz Čuruga izvira iz groba. V času, v katerega spada, je bil v Bački v rabi pokop trupla, to se pravi, da bi bil moral najditelj poleg nakिता odkriti ostanke trupla. Možno pa je, da je bil skelet zelo slabo ohranjen in zato v poročilu o odkritju ni omenjen.

Glede na vse to trdnega odgovora na vprašanje, ali gre za zakladno ali grobno najdbo, zaenkrat še ne moremo dati, saj bi bilo možno tako eno kot drugo.

Srebrne fibule čuruške najdbe pripadajo vrsti, ki je v literaturi različno poimenovana, na primer fibule vrste Štrpci, vrste Čurug, maloazijske fibule, zvezdaste fibule. Lok je sestavljen iz zvezdic. Glava ima obliko trikotne ploščice, na kateri je vrezan in žigosan okras v obliki stiliziranega palmovega lista ali živalske glavice. Noga ima obliko črke T in nosi tri valjaste gumbice s kopicami, ki jih povezuje podolgovat trapez.

Vse zapestnice so iz širokega rebrastega traku. Štiri imajo na konceh po dve nazaj obrnjeni živalski glavici, dve pa imata konca v obliki podolgovatega trapeza. Okrašene so z vrstami vtolčenih pik in z žigosanimi koncentričnimi krožci.

Uhani so iz debele žice, ki ima na enem koncu kroglico, na drugem pa prehaja v podolgovat trapez, okrašen s filigranom in granulacijo.

Z enako tehniko so okrašeni tudi prstani s polkrožno ukrivljeno ploščico okrogle oblike.

Bronasta fibula zgodnjelatske sheme pripada panonski različici vrste Duchcov. Lok zaobljeno trapezaste oblike je odebeljen in nažlebljen, noga je polkrožno ukrivljena nazaj proti loku in ima na koncu dvokoničen gumb, ki je obdan z dvema svitkoma in prehaja v razčlenjen izrastek.

Lok zankastih fibul iz bronaste žice je zviti v dve trojni zanki, zaključek noge pa v eno prav tako zanko. Skozi peresovino, ki se ovija okrog loka, je vtaknjena žica, ki je na vsakem koncu zvita v trojno zanko. Na spodnjih dveh krogih in na zankasti žici, ki ju veže, so obešene dolge verižice, ki nosijo trikotne obeske, okrašene z iztolčenimi pikami.

Predmeti iz čuruške najdbe so različnega izvora. Srebrne fibule vrste Čurug so bile sicer najverjetneje

izdelane nekje v jugoslovanskem Podonavju, njihove predhodnice pa na vzhodu. Najstarejše poznamo iz Male Azije, v 6. stoletju so se razširile v Grčijo in od tam po drugih predelih Balkanskega polotoka. V 4. stoletju jih najdemo na širokem ozemlju od Trakije na vzhodu do ilirskih dežel na zahodu in od Makedonije na jugu do južne Panonije na severu. Tudi uhani se nedvomno zgledujejo po južnih vzorih, še celo več, ni izključeno, da so nastali v Makedoniji.

Zapestnice izvirajo od drugod. Zapestnicama s trapezastima koncema enaka primerka poznamo iz Sremske Mitrovice, več podobnih pa tudi iz severozahodne Bolgarije, zapestnice s kačjimi glavicami na koncih, kakršne so bile pri nas odkrite še v Bogdanovcih (sl. 52), pa so bržčas potomke starejših zapestnic z masivno izdelanimi kačjimi glavicami, odkritih na več mestih v Pomoravju, na Kosovem in v Hercegovini (Mramorac, Novi Pazar, Peć in Pećka Banja – sl. IV, Kačanj).

Iz čisto drugega sveta kot doslej opisani predmeti iz čuruške najdbe prihajajo bronaste fibule. Fibula panonske različice vrste Duchcov je nastala najbrž pri Keltih v severnem delu Transdanubije. Zdi se, da so se te fibule od tam po trgovskih poteh razširile do Donje Doline ob Savi in Čuruga ob Tisi. Včasih so bile povezane z verižico, in včasih so imele enake obeske, kot jih imajo fibule z zankastim lokom iz čuruške najdbe. Primerki iz Čuruga in Donje Doline so izraz tesnih stikov južnopanonskega prebivalstva s prvimi keltskimi naseljenci v Karpatski kotlini. Enako velja tudi za fibule z zankastim lokom.

Datum zakopa čuruške najdbe lahko z veliko verjetnostjo postavimo v drugo polovico 4. stoletja pr.n.š. Gre za nakit ene ali več staroselskih žensk. Sestavljajo ga po grških vzorih nastale oblike, ki pa zaradi svojstveno okrašene glave in z detajli preobložene noge ne morejo zanikati barbarskega okusa (fibule vrste Čurug), in izdelki v grški zlatarski tehniki – filigranu in granulaciji (uhani in prstani, ki so jih najverjetneje prinesli z juga). Fibule in zapestnice iz srebra so izdelek staroselskih umetnoobrnih delavnic, ki so v Podonavju in Pomoravju ter na Kosovem že konec 6. in v 5. stoletju izdelovale raznovrsten nakit iz plemenitih kovin (pasove vrste Mramorac, fibule s pravokotno nogo, zapestnice s kačjimi glavicami), ki je simbioza grškega in ilirskega umetnostnega in duhovnega izraza.

S severozahoda pa prihajajo bronaste keltske fibule, ki so izraz stikov južnopanonskega staroselskega prebivalstva z novimi naseljenci v Karpatski kotlini – Kelti. Zdi se, da so bili ti stiki sprva predvsem trgovske narave, pozneje pa je morda prav sijaj srebrnih predmetov, kakršne poznamo iz čuruške najdbe, pripomogel k odločitvi Kelto, da prostor svoje naselitve razširijo iz Panonske nižine na njeno južno obrobje in na severna področja Balkana, kar se je zgodilo proti koncu 4. stoletja. Če drži, da je najdba iz Čuruga zakladna najdba, potem bi utegnile biti zakladne najdbe dragocenega nakita, znane iz severozahodne Bolgarije, Štrpcev in Čuruga, res v zvezi z omenjenimi selitvami Kelto, ki so v severnih predelih Jugoslavije postavile temelj latenski dobi.